

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ (ПЕРЕДМОВА)

Під впливом динамічних глобалізаційних процесів, що відбуваються у світі, освіта дорослих як складник освіти впродовж життя набуває транснаціональних рис. Її розвиток детермінується соціально-економічними перетвореннями, нагальними потребами навчання, перепідготовки і підвищення кваліфікації, професійного вдосконалення різних категорій дорослого населення. Пошук шляхів виходу з економічної кризи зумовлює необхідність посилення професійної мобільності людини у системі неперервної освіти - освіти впродовж життя. Створення у нашій державі відповідних умов для широкого залучення до освіти впродовж життя дорослого населення є ефективним засобом забезпечення конкурентоспроможності на ринку праці. Це об'єктивно посилює роль освіти дорослих у розвитку сучасного суспільства на основі андрагогічно орієнтованих підходів до навчання дорослого населення. Освіта дорослих має будуватися на основі загальнолюдських цінностей, визнанні духовності людини як цінності життя, її права на свободу, гідність, розвиток здібностей, гармонізацію стосунків з суспільством, природою тощо.

Умови ринкової економіки спонукають фахівців до постійного вдосконалення свого компетентісно-кваліфікаційного рівня, який в умовах стрімкого оновлення знань, технік і технологій необхідно постійно підвищувати. Водночас освіта, здобута в навчальному закладі, не може повною мірою задовольнити зріслі потреби в знаннях як окремої особистості, так і всього суспільства. Врахування змін на українському ринку праці потребує створення ефективного механізму освіти впродовж життя.

Добре відомо, що дорослим, які мають позитивну суспільну адаптованість, притаманний більш високий ступінь кореляції особистісних якостей, що ґрунтується на пізнавальних запитах у різних галузях знань і вмінь. Як свідчать результати досліджень економістів різних країн, система освіти дорослих може позитивно впливати на розвиток економіки на основі підвищення якості трудового потенціалу та надання «другого шансу» тим, хто давно здобув професійну освіту, а також подовження економічно активного віку й підвищення віку виходу на пенсію¹.

Серед здобутків в освіті впродовж життя в Україні - розроблення Концепції освіти дорослих в Україні (автор - проф. Л.Б. Лук'янова) (2011 р.)². Набуває поширення неформальна освіта дорослих, спрямована на поширення ідеї освіти впродовж життя, що передбачає врахування конкретних освітньо-культурних потреб різних соціальних, професійних, демографічних та інших груп населення. За ініціативи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України та сприяння представництва DW International в Україні у 2015 р. засновано

¹ Лук'янова Л. Перспективи розвитку освіти дорослих в Україні / Л. Лук'янова // Педагогічна газета. - 2016. - №6 (256), листопад - грудень. - С. 4.

² Концепція освіти дорослих в Україні / Укл.: Лук'янова Л.Б. - Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2011. - 24 с.

громадську спільку «Українська Асоціація освіти дорослих» (УАОД). Її діяльність спрямовується на підтримку громадянських ініціатив у неформальній освіті дорослих. У червні 2016 р. УАОД прийнято до Європейської Асоціації освіти дорослих. Посилюється роль місцевих громад, зростає мережа недержавних громадських організацій, які спрямовують свої зусилля на реалізацію освітніх ініціатив для дорослих.

Винятково важливе значення має те, що пріоритетність розвитку освіти впродовж життя обґрунтовано у «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» (2016 р.). Йдеться про необхідність врахування конкретних освітньо-культурних потреб різних соціальних, професійних, демографічних та інших груп населення, сприяння соціалізації індивіда та опануванню нових соціальних ролей, духовному розвитку, самоосвіті й самовихованню особистості³.

Окремі напрями науково-дослідної роботи з проблем освіти дорослих реалізуються в інститутах Національної академії педагогічних наук України (зокрема, в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих, Інституті професійно-технічної освіти, Інституті психології імені Г.С. Костюка, Інституті соціальної і політичної психології), Інституті модернізації змісту навчання (МОН України), Національному інституті стратегічних досліджень при Президентові України, Національній академії управління при Президентові України. Комплексні фундаментальні дослідження, присвячені виявленню особливостей освіти різних категорій дорослих, здійснюються в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України.

Видаються збірники наукових праць, наукові та практико орієнтовані журнали з питань формальної і неформальної освіти дорослих («Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи» (видається з 2009 р.), «Територія успіху» (видається з 2015 р.) та ін.

Помітною є консолідація зусиль громадського, державного, ділового секторів у розвитку освіти для різних категорій дорослих, створення доступної, ефективної, результативної освітньої інфраструктури в регіонах, а в глобальному масштабі - громадянського суспільства в Україні⁴.

У листопаді 2014 р. проведено Форум «Європейський Союз - Україна: освіта дорослих»⁵. Його організатори та учасники - вітчизняні та зурубіжні науковці,

³ Лук'янова Л.Б., Ничкало Н.Г., Аніщенко О.В., Волярська О.С. Освіта дорослих - невід'ємна складова освіти впродовж життя / Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), А.М. Гуржій (заст. голови), О.Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В.Г. Кременя. - К.: Педагогічна думка, 2016. - С. 128-137. - Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/166230/>; <http://lib.iitta.gov.ua/706242/>.

⁴ Лук'янова Л.Б., Ничкало Н.Г., Аніщенко О.В., Волярська О.С. Освіта дорослих - невід'ємна складова освіти впродовж життя / Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), А.М. Гуржій (заст. голови), О.Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В.Г. Кременя. - К.: Педагогічна думка, 2016. - С. 128-138.

⁵ Європейський Союз - Україна: освіта дорослих: збірник матеріалів Форуму до Міжнародних днів освіти дорослих в Україні (м. Київ, 4-6 листопада 2014 р.) [колектив авторів]. - К.; Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2015. - 206 с. - Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/106515/>

представники адміністрації Президента України, Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, МОН України, міжнародні експерти, представники громадських організацій привернули увагу громадськості до актуальних проблем освіти впродовж життя. Під час Форуму підписано угоду про співпрацю НАПН України і DW International в Україні (Інститутом з міжнародного співробітництва німецької асоціації народних університетів DW International), Товариством «Знання» України.

В Україні все більшого поширення набувають Міжнародні дні освіти дорослих (далі - МДОД). Громадські діячі, експерти, науковці, представники законодавчої і виконавчої влади різних рівнів, міжнародних інституцій беруть участь у дискусіях щодо стратегії і тактики розвитку освіти дорослих із урахуванням потреб різних цільових груп⁶. Йдеться про доцільність розвитку освіти дорослих як цілісної системи, що враховує права кожного громадянина країни та гарантії на неперервну освіту впродовж життя; її спрямування на загальнолюдські цінності, ідеали гуманізму; гармонізацію інтересів особистості й суспільства, а також забезпечення доступності для різних верств населення, створення необхідних умов для максимального розвитку особистості, реалізацію її потенційних можливостей. Безумовно, впровадження такого підходу на загальнодержавному рівні сприятиме як успішній адаптації до мінливих соціально-економічних умов, так і соціальній захищеності дорослої людини.

Учасники Міжнародних днів освіти дорослих на Львівщині (жовтень 2015 р.) акцентували увагу на необхідності розвитку освіти дорослих як гнучкої системи, що відтворює гарантії і права кожного громадянина країни на безперервну освіту впродовж життя; її спрямування на загальнолюдські цінності, ідеали гуманізму; гармонізацію інтересів особистості й суспільства, а також забезпечення доступності для всіх верств населення, створення об'єктивних умов для розвитку особистості, реалізації її потенційних можливостей, що сприятиме як успішній адаптації до мінливих соціально-економічних умов, так і соціальній захищеності дорослої людини.

У жовтні 2016 р. у Запорізькій області відбулися Міжнародні дні освіти дорослих. «Запорізький край - край волі, край праці, край натхнення» - саме під таким яскравим гаслом зустрічали учасників МДОД у Запорізькій області⁷. Саме тоді Запорізький край прийняв естафету від Львівської області. Головна мета цієї міжнародної акції - сприяння формуванню в українському суспільстві розуміння цінності освіти впродовж життя, особистісному й професійному саморозвитку людини, ознайомлення з досвідом Запорізької області як регіону, що навчається. У проведенні Міжнародних днів освіти дорослих взяли участь представники Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук України, Департамент освіти і науки Запорізької обласної державної адміністрації, громадські організації та фонди, науковці зарубіжних країн та ін.

⁶ Тименко В. Міжнародні Дні освіти дорослих на Львівщині / В. Тименко, П. Доценко // Педагогічна газета. - 2015. - №6 (250), листопад - грудень. - С. 4.

⁷ Ничкало Н. Сучасна освіта дорослих - відродження українських традицій просвітництва / Н. Ничкало // Педагогічна газета. - 2016. - №6 (256), листопад - грудень. - С. 6.

Доцільно наголосити, що у Запорізькій області накопичено цінний досвід поєднання традиційних форм, методів навчання з інноваційними підходами в освіті впродовж життя, що дає підстави для того, щоб регіон став своєрідним інноваційним середовищем і водночас активним учасником міжнародних дискусій з питань освіти дорослих⁸.

Форум «Освіта дорослих - регіональний розвиток: досвід, виклики, стратегії», що відбувся 6 жовтня 2016 р. у рамках Міжнародних днів освіти дорослих за фінансової підтримки Федерального міністерства економічного співробітництва й розвитку Федеративної Республіки Німеччина, об'єднав представників різних навчальних закладів, міністерств і відомств, соціальних служб і громадських організацій Латвії, Білорусі, Німеччини та України для обміну досвідом й обговорення актуальних проблем і подальшого розвитку освіти дорослих у різних регіонах. На пленарному засіданні форуму виступили Костянтин Бриль, голова Запорізької державної обласної адміністрації, Григорій Самардак, голова Запорізької обласної ради, Тетяна Озерова, директор Департаменту освіти і науки Запорізької облдержадміністрації, Василь Кремень, президент Національної академії педагогічних наук України, Аніта Якобсоне, регіональний директор DW International в Україні, Білорусі, Молдові, Санг Лі, консультант програми «Міста, що навчаються» Інституту ЮНЕСКО з освіти впродовж життя (м. Гамбург, Німеччина), Андрій Шевцов, директор Департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації та ліцензування Міністерства освіти і науки України, Лариса Лук'янова, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Галина Веремейчик, директор Представництва DW International в Республіці Білорусь та ін. Цей захід був пронизаний глибоким змістом і соціальною відповідальністю. Ідеї пленарного засідання набули поглиблення та конкретизації на засіданнях чотирьох секцій («Освіта дорослих як запорука економічного розвитку регіону», «Освіта дорослих і громадянське суспільство в Україні: виклики сьогодення», «Центри освіти дорослих як осередки розвитку територіальної громади», «Навчання дорослих з особливими потребами та людей похилого віку: суспільна відповідальність»).

Проведення Форуму сприяло посиленню уваги органів державної влади та управління, а також громадських організацій до питань освіти різних категорій дорослих як цінності громадянського суспільства, методологічних, правових засад взаємодії інституцій громадянського суспільства та освіти дорослих у формуванні громадян, здатних до свідомого суспільного вибору. Реалізовані заходи сприяли розвитку культури навчання впродовж життя, популяризації неформальної освіти як складника освіти впродовж життя із використанням потенціалу освіти різних категорій дорослих як цінності громадянського суспільства, формуванню єдиної стратегії розвитку освіти впродовж життя на загальнодержавному, обласному,

міському й районному рівнях з використанням можливостей створення територіальних громад, міст і регіонів, які навчаються⁹.

Форум дозволив задіяти колективний потенціал учасників і зорганізувати багаторівневий діалог з освіти дорослих, що має важливе значення у контексті інтеграції зусиль представників закладів формальної і неформальної освіти, усіх громадських інститутів на основі взаємовигідної співпраці з метою розвитку освіти впродовж життя.

На нашу думку, зміст публікацій, вміщених у збірнику матеріалів Форуму «Освіта дорослих- регіональний розвиток: досвід, виклики, стратегії», набуває особливої актуальності. Теми доповідей науковців, педагогів-практиків, волонтерів свідчать про унікальність, багатоаспектність феномену навчання впродовж життя. У цьому виданні систематизовано матеріали, в яких висвітлено важливі аспекти теорії і практики навчання молоді та дорослих, а також розвитку в нашій державі освіти впродовж життя.

Видання матеріалів Форуму «Освіта дорослих- регіональний розвиток: досвід, виклики, стратегії» має важливе теоретичне і практичне значення в контексті обґрунтування нових можливостей в об'єднанні зусиль освітян-практиків, науковців, представників громадськості, влади, бізнесу з метою реалізації нагальних завдань освіти впродовж життя. Цей збірник є цінним джерелом для дослідників проблем освіти дорослих, порівняльної педагогіки, теорії та історії педагогіки, й водночас підґрунтям для подальших міждисциплінарних андрагогічно орієнтованих наукових пошуків.

*Нелля Ничкало, доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член НАГІН України,
академік-секретар Відділення професійної освіти
і освіти дорослих НАГІН України*

⁹ Міжнародні дні освіти дорослих у Запорізькій області // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / [редкол. Л.Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАГІН України. - К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2016. - Вип. 1 (12). - С. 170-171.